

بهمن هادیلی *

پژوهشی در زمینه مکان یابی پارک طبیعی جزیره اسلامی

مقدمه :

توسعه صنعت و تراکم جمعیت شهرها در عصر حاضر تقاضای مردم را برای استراحت در محیطی آرام و بی سروصدا افزایش می‌دهد. مسلم است تراکم بیش از حد جمعیت ، زندگی ماشینی (مخصوصاً آپارتمان نشینی) و آلودگی هوا و محیط زیست موجب ایجاد اختلالات جسمی و روانی در جسم و روح می‌شود. زندگی دور از هیاهوی اجتماع و استراحت در دامن طبیعت تنه‌اراه چاره‌ایست که می‌تواند اعصاب خسته از زندگی ماشینی را التیام دهد و مایه رونق و تازگی حیات انسانی شود.

کمبود کمپینگ و گردشگاههای طبیعی و ملی در سراسر منطقه شمال غرب ، امر تفریح و گردش مردم این سرزمین را دچار مشکل کرده است. به علت این نقیصه هر ساله سیل مسافران به شهرهای شمالی و نواحی جنوب کشور سرازیر می‌شود. بر همین اساس گسترش تفرجگاهها و گردشگاههای طبیعی در منطقه طی برنامه‌های منسجم جزونیازهای حیاتی این مرز و بوم محسوب می‌شود. جزیره اسلامی در این عرصه

* عضو هیات علمی گروه جغرافیا - برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز

با داشتن خصوصیات و ویژگیهای منحصر بفرد طبیعی خود می تواند به عنوان یک پارک طبیعی زیبا نظر متفرحین را بخود جلب کند. ایجاد تاسیسات و امکانات تفریحی و تفرجگاهی مناسب موجب افزونی سیاحتگاههای منطقه خواهد شد و این جزیره به صورت چند منظوره مورد استفاده افشار مختلف مردم فرار گیرد (نقشه شماره ۱).

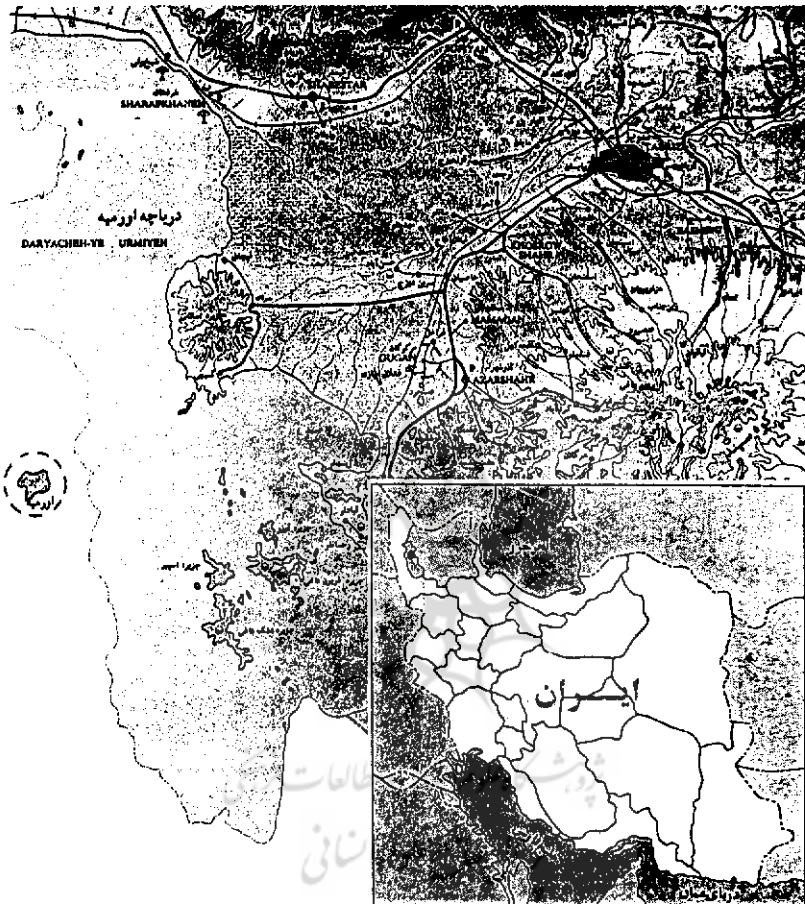
(۱) ساختار عمومی جزیره اسلامی به منظور ایجاد پارک طبیعی :

(۱-۱) ساختار اکولوژیکی و طبیعی

جزیره اسلامی با مساحتی برابر ۲۳۰ کیلومتر مربع بزرگترین جزیره دریاچه ارومیه است که بر اثر نوسانات و پائین رفتن سطح آب دریاچه در فصل تابستان و پائیزی به صورت شبه جزیره درمی آید. جزیره از نظر طبیعی یک منطقه " کاملاً کوهستانی و صخره‌ای بوده که از مسافت‌های دور به صورت یک‌نوده، مرتفع نمایان در بین دشت مسطح گسترده پدیدار است. چشم اندازی که بنا به موقعیت خاص جغرافیایی جزیره پدیدار شده همراه با ویژگیهای خاص توپوگرافی و زمین‌شناسی بعنوان یک کوهستان مرتفع آتشفشانی، جاذبه‌های زیادی را ایجاد می‌کند. به طور مشخص تحولات زمین‌شناسی که از اوایل دوران سوم تا اوایل دوران چهارم در منطقه صورت پذیرفته نه‌اینا " منجر به وجود آمدن این جزیره آتشفشانی شده است به طوری که نمودهای خاصی از خود به جای گذاشته است (نقشه شماره ۲).

آثار و نشانه‌های تحولات مذکور به صورت سوختگی ماسه سنگ، روانه‌های ممتد از گدازه‌های آندزیتی، مخروطهای آتشفشانی جدید در نقاط مختلف جزیره همچون ارتفاعات چپقلو، داش کسن و منطقه آغ گنبد قابل مشاهده است (منبع ۱، ص ۵۱-۳۰).

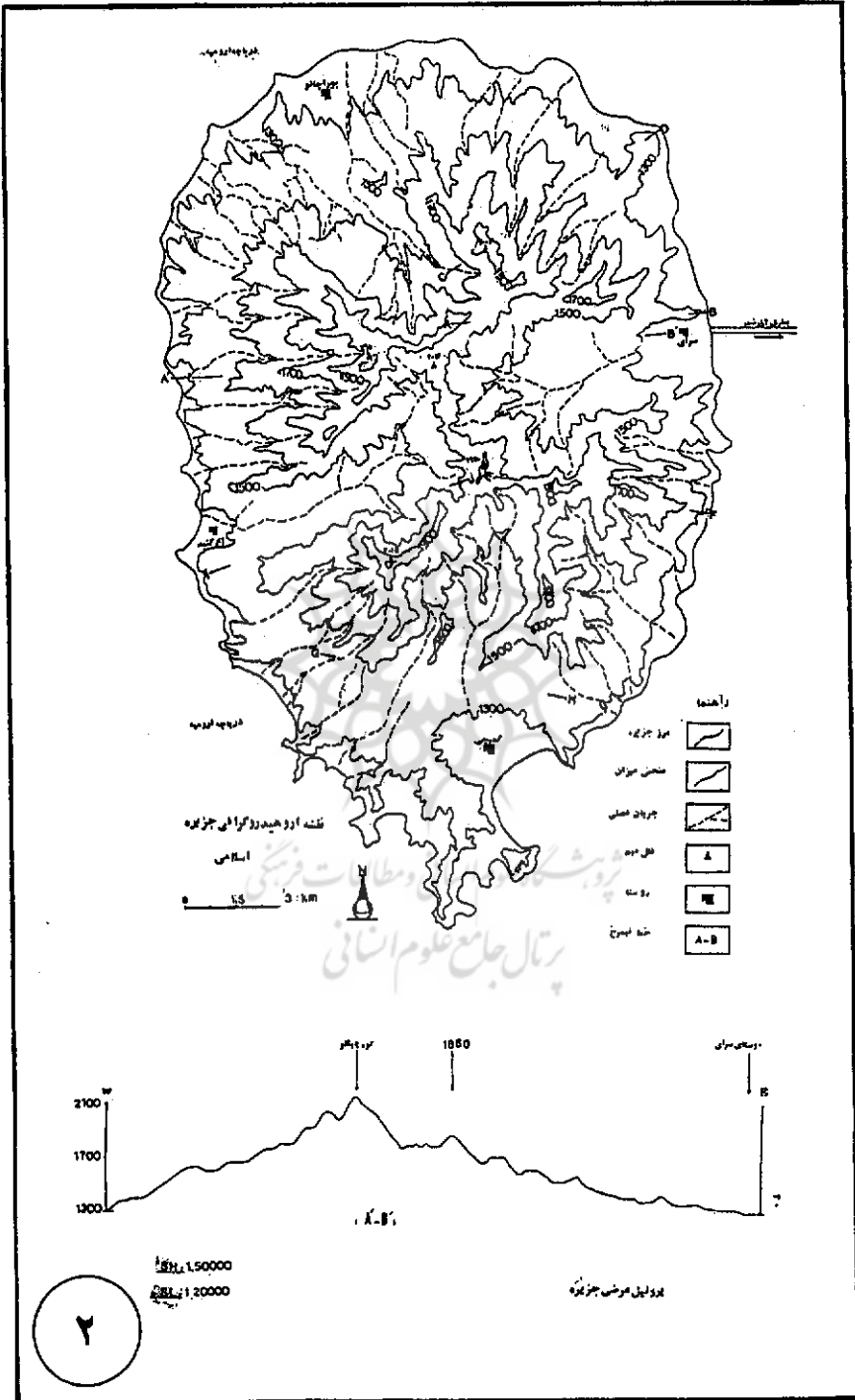
بررسی کلیمای کلان جزیره اسلامی حاکی از آنست که منطقه از آب و هوای نیمه خشک بهره‌مند بوده، دارای دوره‌های گرم، معتدل و سرد است. فصل گرم

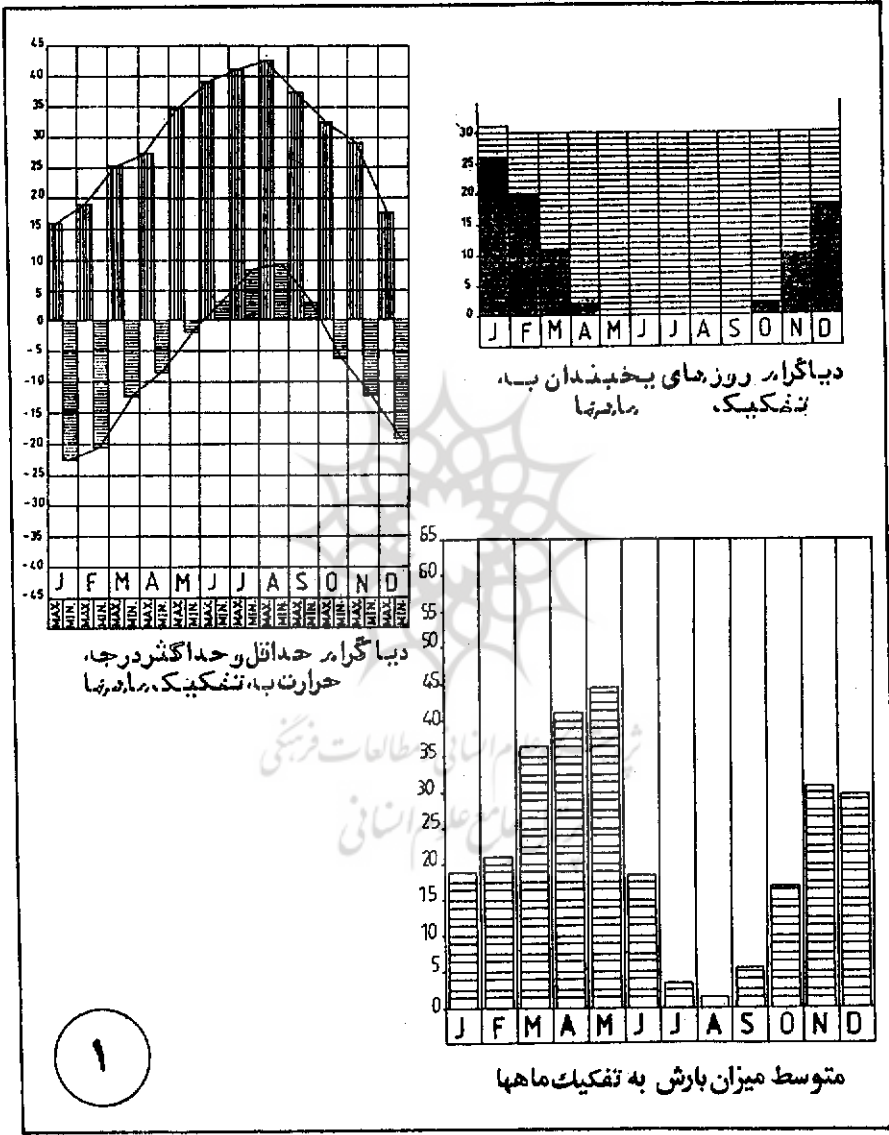
موقعیت جغرافیایی جزیره اسلامی

بساطوبت نسبی از اوایل خرداد بندریج شروع می شود و معمولاً تا اواسط شهریور ادامه پیدا می کند. چهار ماه از سال یعنی دوماه از اوایل بهار و دو ماه از اواخر پاییز فصل معتدل جزیره را تشکیل می دهد. فصل زمستان سرد و طولانی با بیش از ۸۵ روز یخبندان، حدود پنج ماه، از آبان ماه شروع می شود (دیاگرام شماره ۱). البته شرایط خاص توپوگرافی، منجمله وجود ارتفاعات، دره ها و زمین های پست و استقرار جزیره در جوار دریاچه، آب و هوای کلان رادرنواحی مختلف آن تحت تاثیر خود قرار می دهد. بر همین اساس فصل گرمادرنواحی شمالی دیر شروع شده و دمای محیط از زمینهای آن خنک تر می باشد، زمین های پست نسبت به ارتفاعات از نزولات بیشتری بهره مندمی شوند و عمدتاً این نزولات در شیبهای روبه شمال و گودیها به صورت یخچال مشاهده می گردند، جهت باد ملایمی که از سمت دریاچه ارومیه به طرف خشکی می وزد به هنگام غروب با سرعت بیشتر تغییر جهت می دهد و سرعت باد در نواحی شمالی و دره های که با جهت باد همسوئی دارند افزونتر است (منبع ۱، ص ۷۳-۷۵).

اگرچه جزیره، فاقد هرگونه رودخانه دائمی است با این حال از منابع آبی نسبتاً غنی برخوردار است. چشمه های فراوان بادی متفاوت، قنوات متعدد و انواع چاههای عمیق و نیمه عمیق بهترین تامین کننده آب شیرین منطقه به حساب می آیند. اغلب چشمه ها در ماه های گرم و خشک از دبی کافی برخوردارند و بخش عظیمی از شبکه های آب های شیرین موجود جزیره را تشکیل می دهند. کلیه چاههای جزیره در حد فاصل خط القعر کوهستان و سواحل دریاچه واقع شده اند و بر عمق آنها متناسب با موقعیت استقرار و افزایش فاصله از ساحل افزوده می گردد. در حقیقت شرایط خاص آب و هوایی، توپوگرافی و مورفولوژیکی و محاط شدن جزیره توسط آب شور، سطوح آبهای زیرزمینی رادر نقاط مختلف متفاوت نموده و از نظر کیفی اختلاف قابل تمیزی را ایجاد کرده است (منبع ۲). شبکه ای از چهار آبراهه، فشرده و متراکم، نشات گرفته از مرکزیت منطقه، در دره های نسبتاً وسیعی که تقریباً در جهات چهارگانه اصلی واقع شده اند جریان می یابند (نقشه شماره ۲). علاوه بر آبراهه های

۲

دیاگرام روزهای یخبندان به تفکیک ماهها

دیاگرام حداقل و حداکثر درجه حرارت به تفکیک ماهها

متوسط میزان بارش به تفکیک ماهها

۱

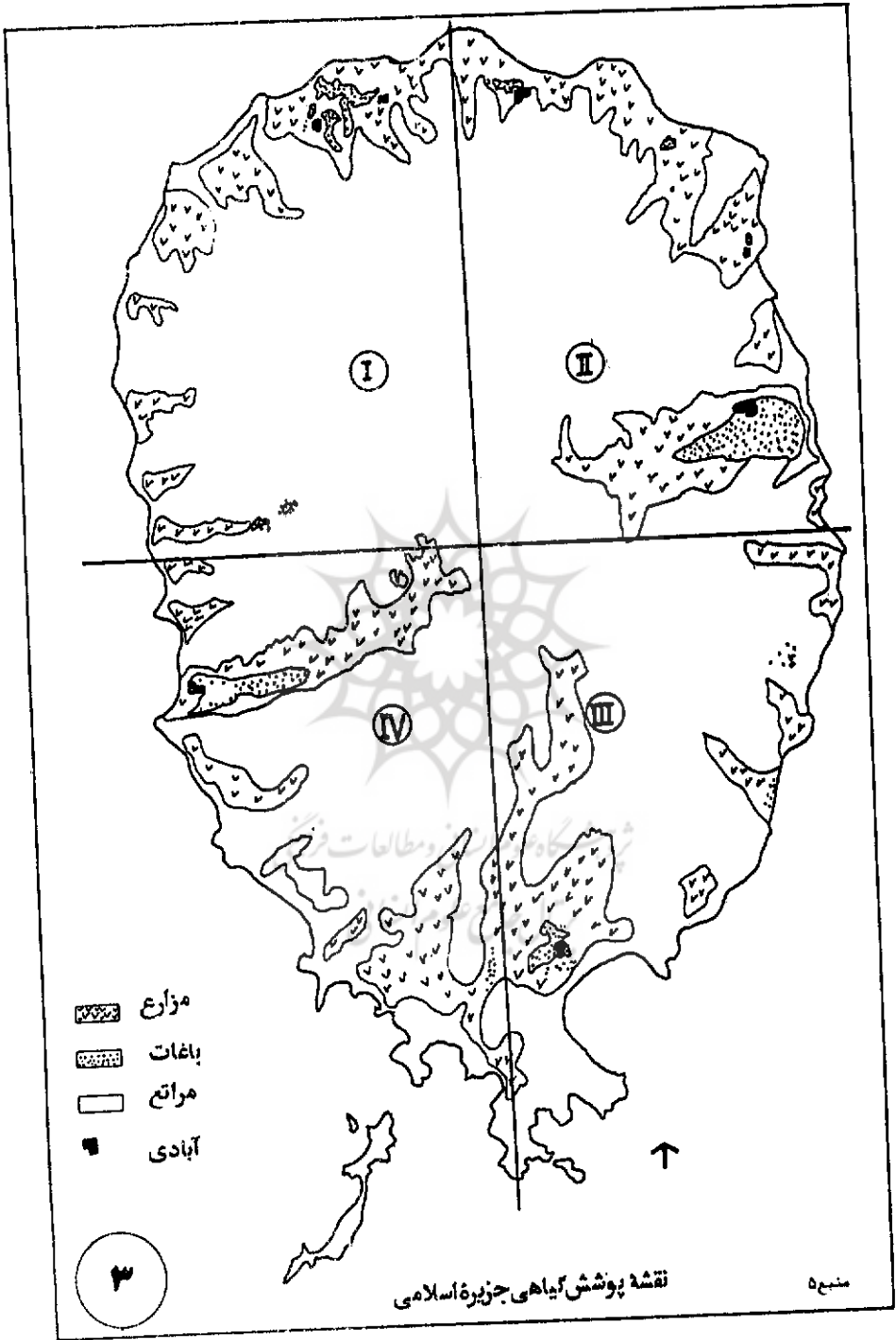
اصلی، آبراهه های فرعی در سراسر جزیره به طور شعاعی (واگرا) به اطراف سرازیر می شوند. بجز بخشهای جنوب غربی و شمال غربی که از تراکم آبراهه های بیشتری برخوردارند در دیگر بخشها تراکم آبراهه ها یکنواخت می باشد (منبع ۱، ص ۹-۷).

پوشش نیاهی جزیره اسلامی (نقشه شماره ۳) به جهت تاثیر عوامل جغرافیایی - انسانی از جمله میکروکلیمای منطقه، استقرار آن در میان آبهای شور، وجود جمعیت های انسانی، سیمای متفاوتی نسبت به مناطق همجوار به خود گرفته است. پوشش درختی جزیره را گونه ای وحشی شور پسند در برابر کمبود آب همچون بادام کوهی، ارس، پسته وحشی تشکیل می دهند. از گونه های علفی نیز که اغلب از تیره گندمیان، کاسنیان، نخودیان و میخک می باشند حدود ۷۹ مورد در جزیره شناسایی شده اند (منبع ۳، ص ۳۹-۳۸)، از سوی دیگر با توجه به بافت روستایی و شیوه معیشت کشا و رزان منطقه، بخشی از جزیره را باغات و مزارع تشکیل می دهند به طوری که در سال ۱۳۶۵ وسعت مزارع آبی و دیم آن حدود ۲۸۵۰ هکتار برآورد شده است (منبع ۵).

شرایط خاص طبیعی منطقه نیز امکانات بالقوه ای همچون آب، غذا و پناهگاه را، در جزیره، برای زیست انواع گونه های حیات وحش به وجود آورده است. در حقیقت کوهستانهای صخره ای، پرتگاههای پرشیب، دره های عمیق، دامنه های کم شیب و اراضی باتلاقی، زیستگاههای متفاوتی را با شرایط زیستی متنوع برای گونه های مختلف حیات وحش ایجاد کرده اند (منبع ۳، ص ۴۹-۴۵).

۱-۲) ساختار اجتماعی - اقتصادی

جزیره اسلامی با توجه به وسعت آن از تراکم جمعیت نسبتاً بالای روستایی برخوردار است. از آنجائیکه دسترسی به منابع آبهای زیرزمینی امکان پذیر بوده و بارندگیهای منطقه در حدی که رضایت نسبی کشا و رزان را فراهم آورده صورت می گیرد لذا به تناسب موقعیت جغرافیایی، روستاها در حواشی جزیره

نقشه پوشش گیاهی جزیره اسلامی

عموماً درپائین دست دره‌های اصلی متشکل شده‌اند. بخش اعظم جمعیت جزیره یعنی حدود ۶۹٪ ازکل درسه‌روستا از هفت روستای آن اسکان یافته‌اند و روندافزایش جمعیت درطول پانزده سال حکایت ازسنگینی جمعیت نیم حلقه جنوبی جزیره به نفع نیم حلقه شمالی به مرکزیت روستای قیچان دارد. علی رغم اینکه رشد طبیعی جمعیت روستایی استان از رشد طبیعی جمعیت شهری آن بیشتر است ولی به دلیل مهاجرت روستائیان به شهرها میزان رشد متوسط جمعیتی جزیره نسبت به استان کمتر است (منبع ۷). عمده‌ترین دلایل مهاجرت روستایی را باید در محدودیت امکانات اشتغال به کار مناطق روستایی، کمبود زمینهای درآمدی، امکانات خدماتی، افزایش روزافزون اختلافات درآمد روستائیان و شهرنشینان و برنامه‌های قبیل از انقلاب رژیم گذشته جستجو کرد (منبع ۸).

ارفام جمعیتی مربوط به هر یک از روستاهان نشان می‌دهد که همه آنها افزایش جمعیتی یکسان نداشته‌اند به طوری که در یک مورد میزان رشد منفی و در موردی دیگر تقریباً "نزدیک به صفر است" (جدول شماره ۱). محدودیت امکانات بخصوص وسعت کم زمینهای زراعی آبی می‌تواند از جمله دلایل کاهش جمعیت مناطق باشد. بجز روستای بهرام آباد که بسیار کم جمعیت است، روستای قیچاق با داشتن بیشترین سطح اراضی آبی و سرانه دام، بالاترین سطح رشد جمعیت را به خود اختصاص داده است. علاوه بر عوامل تولیدی، نقش تولید روستاهای سرای و آغ گنبد از دو قطب بسزرگ جمعیتی تبریز و ارومیه در حفظ و افزایش جمعیت آنها بسیار عمده بوده است. درصد جمعیت فعال و نوباوگان (۱۸/۳٪) جامعه روستایی مورد نظر بیانگر جوان بودن جمعیت آن است. بالا بودن این نسبت در روستاهای جزیره را بیاید در بالا بودن میزان زاد و ولد آنها دانست. از نظر اشتغال عمده‌ترین فعالیتها در بخش کشاورزی قرار دارد که حدود ۹۹۲ نفر (۷۵٪ از گروههای عمده فعالیت) را در خود جذب کرده است (جدول شماره ۲). از بررسیهای مربوط به عملکردهای اقتصادی و اجتماعی جزیره معلوم

گرددیده که روستاهای تابع آن در حوزه « نفوذ چهارگانون جمعیتی به ترتیب تبریز - ارومیه - شبستر و گوگان قرار دارند. در حقیقت آنچه که باعث ارتباط و بهم پیوستگی این مراکز گردیده جریان رفت و آمد مردم و انتقال کالا و خدمات از طریق شبکه‌های ارتباطی است (نقشه شماره ۱).

(۱-۴) نقش و جایگاه جزیره در سطح منطقه

جزیره اسلامی از قابلیت‌ها و امکانات بالقوه طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و ویژه‌ای برخوردار است که می‌تواند به صورت بالفعل در خدمت جامعه قرار گیرد. ویژگی‌های عمده‌ای به جزیره در سطح منطقه (شمال غرب کشور) موقعیت خاصی می‌بخشد عبارتند از:

- داشتن ارزش علمی فراوان از نظر ژئومورفولوژی
- برخوردار از چند اکوسیستم و توان اکولوژیکی بالا
- بهره‌مندی از شرایط اقلیمی مطلوب و وجود منابع آب شیرین
- برخوردار از جاذبه‌های زیاد دیدگاه اکوتوریسم
- داشتن سواحل متنوع، ماسه‌ای، صخره‌ای، باتلاقی (لجنی)
- حضور جوامع انسانی و وجود تاسیسات زیربنایی و تسهیلات عمومی
- داشتن مجموعه‌ای از تاسیسات تفریحی (خصوصی)
- نزدیک بودن جزیره به جزایر اصلی دریاچه ارومیه
- قابل دسترس بودن آن از طریق ارتباط زمینی
- مطرح شدن جزیره بعنوان دروازه ارتباطی بین دو استان آذربایجان شرقی و غربی
- نزدیکی جزیره به دو قطب بزرگ جمعیتی منطقه (تبریز - ارومیه)

باتوجه به مراتب بالا در زمینه تعیین نقش و جایگاه جزیره اسلامی نمونه‌ای که بیشتر در آلمان غربی جهت تعیین ضوابط و انتخاب محل یک پارک ملی

جدول شماره ۱- جمعیت روستاهای جزیره اسلامی در سال ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ و برآورد آن در سال ۱۳۷۵

ردیف	نام روستا	سال ۱۳۵۵		سال ۱۳۶۵		درصد جمعیت روستا نسبت به کل جمعیت	نسب جمعیت سالهای ۶۵-۵۵	برآورد جمعیت سال ۱۳۷۵ (نفر)
		تعداد خانوار	جمعیت (نفر)	تعداد خانوار	جمعیت (نفر)			
۱	آغ کبند	۲۱۱	۱۰۴۸	۲۱۶	۱۲۴۷	٪۳۳/۹	٪۱/۷۵	۱۴۸۳
۲	بوراچالو	۹۴	۵۴۹	۸۵	۵۰۴	٪۹/۲	٪۰-۰/۸۵	۴۶۲
۳	بهرآباد	۷	۵۳	۱۱	۸۳	٪۱/۵	٪۴/۵۸	۱۲۳
۴	تیمورلو	۴۴	۲۶۰	۴۷	۲۸۴	٪۵/۳	٪۰/۸۸	۳۱۰
۵	سرای	۲۰۱	۱۹۴۸	۲۷۵	۱۵۰۰	٪۳۷/۵	٪۳/۷۱	۱۹۵۹
۶	قیچاق	۱۰۱	۵۱۷	۱۱۴	۷۷۳	٪۱۴/۳	٪۴/۱۰	۱۱۵۵
۷	کمیجی	۲۰۱	۱۰۴۳	۲۱۸	۱۰۵۲	٪۱۹/۳	٪۰/۰۸۵	۱۰۶۰
	جمع	۸۶۱	۴۶۱۸	۹۶۸	۵۴۳۳	٪۱۰۰	٪۱/۸۹	۶۵۶۲

منبع شماره (۴)

جدول شماره ۲ - توزیع جمعیت جزیره نسبت به گروههای عمده
فعالیت (سال ۱۳۶۵)

درصد	جمعیت	گروههای عمده فعالیت	
۷۰٪	۹۹۲	کشاورزی و دامداری	کشاورزی
۱۶٪	۲۲۷	استخراج معادن - صنعت ساختمان - برق - آب و گاز	صنعت
۱۴٪	۱۹۸	خرید و فروش - کافه‌داری - حمل و نقل - ارتباطات - خدمات اجتماعی - شخصی	خدمات

منبع شماره (۶)

یا طبیعی ارائه می شود مورد استفاده فرار می گیرد (منبع ۹). برای این منظور نقشه جزیره در مقیاس مطلوب به چهار قطعه مربع تقسیم و سپس سطح داخل هر یک از مربع ها بر اساس عوامل مشخص ارزیابی شده و مطابق جدول شماره ۴ امتیاز بندی می شوند هر کدام از مربع ها که امتیاز بیشتری کسب نماید برای پارک بودن مناسبتر خواهد بود (نقشه شماره ۴). البته مجموع امتیازات هر مربع نباید کمتر از ۵۰ باشد.

الف) وضع پستی و بلندی (بالاترین امتیاز ۱۸):

دشتی وسیع و یکنواخت هر قدر زیبا و سرسبز باشد پس از مدتی ملال آور می شود. منطقه با مناظری متفاوت، کوه، دره، جلگه ای، دریا دید کننده اثری مطبوعتر دارد و بدین ترتیب می تواند در روز از منطقه خاصی که دارای منظره مشخصی یا متنوع است دیدن نماید. چنین مناطقی از لحاظ پزشکی نیز برای افراد مریضی که ایام نقاهت خود را می گذرانند امکانات بیشتری را در جهت مبارزه با امراض خود فراهم می آورد. با توجه به توپوگرافی ویژه ای که تحت عواملی نظیر: ارتفاعات زیاد، دامنه های پر شیب، دره های نسبتاً عمیق تپه های متعدد، دریا های خشک، جلگه های پست ساحلی و آبراهه های موقت در جزیره حاصل شده، قطعات فوق الذکر بالاترین امتیازات را کسب می نماید.

ب) درصد جنگل نسبت به سطح منطقه (بالاترین امتیاز برای پوشش درختی منطقه ۳۲):

با بررسیهایی که در اقصی نقاط جهان انجام گرفته و تماس هایی که با مردم شهرهای بزرگ و صنعتی صورت یافته بین نتیجه حاصل شده است. بازدید کنندگان مناظر جنگلی و فضای سبز را بر دیگر مناظر ترجیح می دهند جنگل از آلودگی هوا و سرو صدای محیط می کاهد. هوادر جنگل معتدل تر است. می توان حیات وحش را آنگدید و . . .

منطقه مورد بررسی فعلاً "فاقد جنگل است ولی پوشش درختی جوامع انسانی

دلرح پيارك دلمبئعئى جزييره اسلامئى

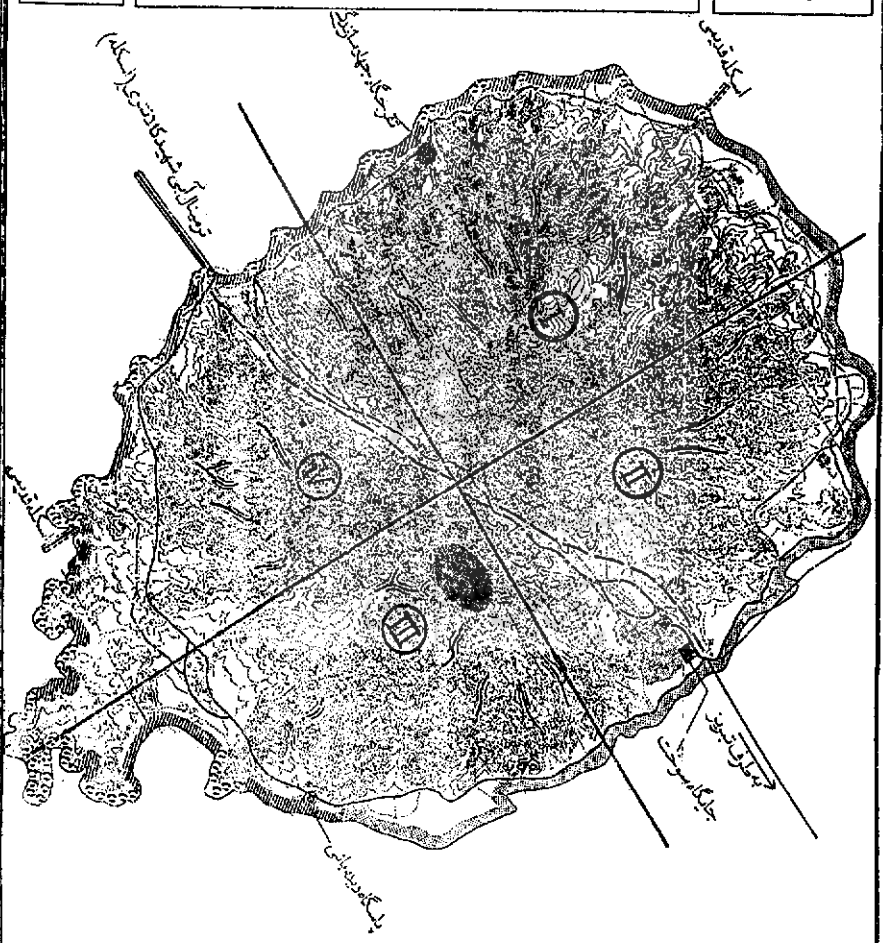
وضع موجود

- ساحل شمئى
- باتلاقئى (بحرئى)
- صحرائى
- روستا
- قريه
- راه دروست
- راه دروست مملانه
- راه دروست روستائى

بؤيجه	د	ج	ب	ت	بؤيجه
1	1	1	1	1	I
2	2	2	2	2	II
3	3	3	3	3	III
4	4	4	4	4	IV
5	5	5	5	5	V
6	6	6	6	6	VI
7	7	7	7	7	VII
8	8	8	8	8	VIII
9	9	9	9	9	IX
10	10	10	10	10	X

دلفظ، شتكيك، دواحي، االمبئيا، روستائى

3

جدول شماره ۳- امتیاز بندی عوامل موثر در ایجاد پارک طبیعی

امتیاز	دریاچه و تالابها (طول ساحل در هر مربع)	امتیاز	آبهای جاری تعداد در هر مربع	امتیاز	درصد پوشش درختی	کلاسه
۲	۱ کیلومتر	۳	۲-۰	۶	۵-۰	۱
۴	" ۲	۶	۵-۳	۱۲	۱۵-۶	۲
۶	" ۳	۹	۸-۶	۱۸	۲۵-۱۶	۳
۷	" ۴	۱۱	۱۱-۹	۲۲	۳۵-۲۶	۴
۸	" ۵-۶	۱۳	۱۴-۱۲	۲۶	۵۰-۳۶	۵
۹	" ۷-۸	۱۴	۱۷-۱۵	۳۲	۸۰-۵۱	۶
۱۰	بیش از ۸ کیلومتر	۱۵	بیش از ۱۷	۳۵	۱۰۰-۸۱	۷
امتیاز	بهره برداری از خاک	امتیاز	وضعیت پستی و بلندی منطقه به متر در هر مربع	امتیاز	تعداد دریاچه در هر مربع	کلاسه
۱	۱۰۰٪ منطقه مسکونی	۴	۵۰-۰	۱	۳-۰	۱
۲	بیش از ۸۰٪ منطقه کشاورزی	۷	۱۰۰-۵۱	۲	۵-۴	۲
۳	۶۱-۸۰٪ منطقه کشاورزی	۱۰	۳۰۰-۱۰۱	۳	۹-۶	۳
۴	تا ۶۰٪ منطقه کشاورزی و تا ۴۰٪ مراتع طبیعی	۱۳	۴۰۰-۳۰۱	۵	۱۴-۱۰	۴
۶	۴۰ تا ۶۰٪ مراتع طبیعی	۱۵	۶۰۰-۴۰۱	۵	۲۰-۱۵	۵
۸	۶۰ تا ۸۰٪ مراتع طبیعی	۱۷	۸۰۰-۶۰۱	۵	۲۷-۲۱	۶
۹	بیش از ۸۰٪ مراتع طبیعی	۱۸	بالای ۸۰۰	۵	بیش از ۲۷	۷

آن قابل توجه بوده به طوری که به عنوان یک عامل می تواند در محاسبات و امتیازبندی سطوح مفروض وارد گردد. بر اساس مطالعات انجام یافته (نقشه شماره ۳ و جدول امتیازبندی)، امتیاز پوشش درختی جزیره برای سطح (II) برابر ۱۲ و دیگر سطوح هر کدام برابر ۶ برآورد می شود.

ج (رودخانه ها و دریاچه ها (بالاترین امتیاز ۳۵):

مطالعات مختلف در جهان و ایران نشان می دهند که آب به لحاظ قایقرانی و ماهیگیری و شنا بر جاذبه سیاحتی منطقه به میزان زیادی می افزاید، زیرا مردم می توانند در آن به شنا بپردازند، قایقرانی کنند، احیاناً ماهی بگیرند و از همه مهمتر آن که منظره ای زیبا و مورد علاقه برای همه طبقات سنی است. در امتیازبندی این عوامل، عدم وجود رودخانه های دائمی از جاذبه های آن می کاهد ولی وجود ساحل ماسه ای، صخره ای زیبا و بیش از پنجاه چشمه آب شیرین مایه افزونی ارزشهای سیاحتی آن می شود. هر کدام از سطوح مربع ها با بیش از ۸ کیلومتر سواحل (نقشه شماره ۴) و بیش از ۱۵ چشمه سار طبیعی برابر ۲۱ امتیاز کسب می نمایند (جدول امتیازبندی ستون آبهای جاری - دریاچه و تالابها).

د (بهره برداری از خاک (مزارع و مراتع تا حداکثر ۹ امتیاز):

اگر مزارع وسیع مخصوص به یک نوع محصول کشتا و رزی منظره ای یکنواخت و خسته کننده به وجود می آورند در مقابل، منطقه ای که کشاورزی ابتدائی ویژه محصولات مختلف در سطوح کوچک آن رواج دارد ارزش بیشتری را دارا می باشد چرا که در مناطق کشاورزی مکانیزه اصولاً جایی برای گردش مردم وجود ندارد. در صورتی که در حالت دوم حداقل بین مرزهای راضی زیر کشتا مکان رفت و آمد است. مراتع طبیعی هم همراه بانگ درختان مخصوصی از نوع پهن برگان منظره ای زیبا ایجاد می کنند که بیشتر از مزارع، از ارزش تفرجگاهی برخوردار است. سطوح چهارگانه جزیره اسلامی با مراتع غنی و مزارع خودمی تواند حداکثر امتیاز مربوط به بهره برداری از خاک را به خود اختصاص دهد (نقشه شماره ۳).

ه) شرایط آب و هوایی:

بعضی مواقع در فاصله ای کم و در سطحی کوچک شرایط آب و هوایی متفاوتی ملاحظه می شود. در اینجا آب و هوایی که بتواند در سلامت افراد تاثیر سوء یا اثر خوب داشته باشد مدنظر است. روی این اصل آب و هوای جزیره از نظر زمانی و مکانی با تفاوتهایی می تواند مورد استفاده قشرهای مختلف مردم قرار گیرد. حال بر اساس نتایج امتیاز بندی، هر کدام از مربع ها مجموعاً " بیش از ۵۰ امتیاز لازم برای پارک طبیعی را دارا می باشد. البته در محاسبه امتیازات از پنج عامل تنها چهار عامل منظور شده و امتیاز شرایط آب و هوایی یا عوامل دیگری چون فاصله کم جزیره با دو قطب جمعیتی منطقه (شهرهای تبریز و ارومیه)، وجود شبکه ارتباطی مناسب و برنامه های عمرانی منطقه در محاسبات دارد در نظر گرفته نشده است. در کل مجموع امتیازات عوامل مذکور از حداقل امتیاز لازم برای یک پارک طبیعی همواره بیشتر خواهد بود.

بنابراین جزیره به لحاظ داشتن ویژگیهای منحصر بفرد خود می تواند در قالب یک " پارک طبیعی " قرار گیرد. لازم بذکر است بر اساس تعریف انجمن بین المللی حفاظت از منابع طبیعی نیز " پارک طبیعی منطقه وسیعی است که مردم از طبیعت به صورت اصولی بهره برداری می کنند و در آن زندگی می کنند ولی به کمک طرح های منظم مکانی سعی می شود تا از ایجاد مراکز صنعتی و مناطق مسکونی بزرگ که باعث بهم خوردن تعادل حیاتی در طبیعت می شود جلوگیری شود. محیط را برای استراحت و تفریح مردم بهسازی می کنند این نوع مناطق باید فقط به نقاطی محدود شود که از لحاظ علمی و از دیدگاه های ملی حفاظت آن ضروری است از جمله هدفهای ایجاد پارک طبیعی به وجود آوردن محلی برای آموزش مردم در مورد مسائل زیست محیطی است " (ماخذ شماره ۹).

در حال حاضر با اینکه جاذبه های سیاحتی جزیره دوستداران طبیعت را به خود جلب می نماید به دلیل بهره برداریهای غیر اصولی از طبیعت و حضور گسترده جوامع انسانی از ارزش آن بعنوان یک پارک طبیعی کاسته می شود در آینده نیز اهداف و سیاستگذاری راهبردی توسعه نقش غالب جزیره را تعیین خواهند نمود.

چنانکه شاخص‌های اقتصادی از جمله ارتباط زمینی بین دو استان (بزرگراه شهیدکلانتری) و ایجاد شهرک سیاحتی در جزیره پایه و اساس توسعه آتی منظور شود و حراست از طبیعت آن در اولویت قرار نگیرد، نقش پارک بودن جزیره هر چه بیشتر تضعیف خواهد شد و چه بسا مفهوم خود را نیز از دست خواهد داد.

(۲) تعیین موقعیت مکانهای جذب :

بنابراین مستیازات ویژه ای که ذکر گردیده جزیره، اسلامی دارای استعداد های متنوعی از نظر صنعت توریسم و آموزش زیست محیطی است می‌توان در سطح جزیره مکانهای مختلفی را با قابلیت‌های طبیعی متفاوت تعیین موقعیت کرد.

(۲-۱) سواحل

بر اساس بررسی‌های میدانی معلوم شده که اطراف جزیره دارای سه نوع ساحل ماسه‌ای، کوهستانی و باتلاقی (الجنی) است. از نظر موقعیت جغرافیایی سواحل ماسه‌ای عمدتاً " در حاشیه‌های غربی و جنوبی، سواحل باتلاقی در بخش‌های شرقی و شمالی و سواحل کوهستانی به صورت منفصل و پراکنده به وجود آمده‌اند. از گذشته تا حال وجود چندین ساحل ماسه‌ای زیبا فکرا ایجاد مراکز تفرجگاهی را در جزیره تقویت کرده است. لذا جهت اولویت بخشیدن و تعیین مناسبترین ساحل تفرجگاهی نیاز است که امتیازات مکانی هر قسمت نسبت به عوامل زیرسنجیده شود:

۱- امکان دستیابی به آب شیرین ۲- امکان دسترسی به جاده، آسفالت ۳- وجود اراضی قابل توسعه برای یک مرکز تفریحی و تفرجگاهی ۴- دوری از آبراهه‌های اصلی جزیره ۵- دوری از ترمینال و جاده، ارتباطی بین دو استان (داخل جزیره) ۶- برخورداری محیط از سکوت و آرامش	}	عوامل اصلی

۱- وجود چشم اندازهای بدیع، تنوع در مناظر طبیعت (وجود کوهستانها و پوشش گیاهی) ۲- دوری از مراکز جمعیتی جزیره ۳- داشتن شرایط آب و هوایی مطلوب (از نظر میکروکلیمائی) ۴- نزدیک بودن به ذخیره گاههای زیست محیطی دریاچه (جزایر حیات وحش و ...) ۵- نزدیک بودن به اسکله ۶- سایر (خلوت گزینی، دسترسی آسان به مراکز تحقیقات یا به آثار تاریخی)	} عوامل فرعی

بر اساس ارزیابیهای محلی معلوم گردیده است که در مرحله اول مطلوبترین حاشیه جزیره جهت ایجاد مرکز تفریحی و تفرجگاهی حدفاصل سواحل بین روستای کمیچی و سفیدگنبد می باشد. محل مذکور علاوه بر عوامل اصلی حائز اکثر شرایط مربوط به عوامل فرعی نیز است. دیگر مکانها نیز با توجه به موارد مذکور در جدول شماره (۴) اولویت بندی شده و در روی نقشه شماره (۴) مشخص گردیده است.

سواحل جزیره در بعضی نقاط لجنزار و باتلاقی است. در این نوع سواحل زمین با شیب ملایم در دریاچه پیش می رود و چون بیشتر زمینهای سواحل باتلاقی و از رس تشکیل شده بنا بر این در فصل تابستان در اثر تبخیر و پائین رفتن آب لجن تولید می شود. لجن دریاچه در ساحل به صورت خمیری سیاه رنگ می باشد که روی آن را یک قشر سفید خاکستری پوشانیده است. این قشر همانا ملاح آب است که در نتیجه تبخیر حاصل شده و غلظت آن هم مانند خمیرهای سفید بوی نامطبوع (بوی هیدروژن

سولفور (دارد. * بررسیها و تحقیقات علمی نشان داده اند که آب ولجن دریاچه ارومیه دارای خواص درمانی ویژه ای است.

مناسبتترین نقاط برای ایجاد چنین تاسیساتی به ترتیب اولویت، حاشیه بخش جنوب شرقی و حاشیه بخش شمالی است (جدول ولویت بندی). چرا که امکان دسترسی به آب شیرین (از طریق ایجاد چاه نیمه عمیق) و اراضی قابل توسعه، چاه، ارتباطی مناسب و ... در مکانهای پیشنهادی مذکور وجود دارد. (نقشه شماره ۴)

همانطوری که قبلاً اشاره شد حاشیه های ساحلی جزیره در برخی نقاط کاملاً کوهستانی است و برخلاف دیگر سواحل از عمق لازم جهت احداث اسکله برخوردارند (نقشه فوق الذکر موقعیت چنین سواحل را نشان می دهد). پیشنهاد می شود در آینده نه چندان دور به منظور ایجاد ارتباط نزدیک بین جزیره با دیگر جزایر دریاچه اسکله موجود در حدفاصل روستای گمیچی و

* مطابق آزمایشات بعمل آمده ۲۷ درصد از وزن لجن خشک شده مربوط به مواد آلی نامبرده عبارت از بقایای گیاهان و حیواناتی است که توسط رودخانه ها دانما وارد دریاچه می شود. این مواد تقریباً یک چهارم لجن خشک شده را تشکیل می دهند. مشاهدات محلی و بعضی از قرآن این نظریه را قوت می بخشد که قسمتی از مواد آلی نامبرده دارای مبدا زیرزمینی و بیشتر از کربورهای هیدروژنه یابی نوم (قیر) و مشتقات آن بوده باشد. آزمایشهای متعدد روی ترکیبات شیمیائی لجن خشک شده، بو و دیگر خواص قیر را در آن مشخص کرده است. به نظرمی آید که زیر دریاچه ارومیه یک یا چند دهانه وجود دارد که از آن گل و آغشته به لجن خارج می گردد. گلهای بعداً با املاح آب و موارد دیگر مخلوط شده ولجن دریاچه را تشکیل می دهند. سولفور و بودن لجنها در نتیجه ردکسیون تدریجی سولفاتهای آب به وسیله بی نوم می باشد. غیر از آن وجود منابع نفتی در این ناحیه محتمل است. (منبع شماره ۱۵)

سفیدگنبدبهبسازی و اسکله تفریحی دیگری در حاشیه غربی ایجاد گردد، تا استفاده از زیباییهای طبیعی، بررسیهای علمی، تحقیقاتی، و استفاده از جزایر به منظور شکار امکان پذیر شود.

اسکله فعلی مذکور نسبت به دیگر نقاط ساحلی دارای امتیازات زیر است :

الف) به مرکز تفرجگاهی و تفریحی پیشنهادی نزدیک می باشد، فلذا بنا بر این امکان استفاده بیشتر از مواهب طبیعی دریاچه ارومیه را برای استفاده کنندگان این مرکز افزایش می دهد.

ب) فاصله راه آبی محل به مجمع الجزایر اصلی کوتاهترین راه است. (نقشه شماره ۱)

ج) دسترسی از طریق جاده آسفالتنه امکان پذیر است.

(۲-۲) دره ها

بررسی های میدانی و مطالعات اولیه نشان می دهد که جزیره از آبراهه های متراکم و فشرده ای برخوردار است (نقشه شماره ۲) که سرمنشاء اغلب آنها از مرکزیت منطقه به جانب اطراف است. در طول آبراهه ها به طرف سرمنشاء آنها دره های متنوعی با چشم اندازهای طبیعی بسیار زیبایی بچشم می خورد که از جاذبه های سیاحتی درخور توجه بهره مند و آرامش طبیعی، مناظر بدیع و فقهای گسترده محیط ارمغانی است بس ارزنده برای سیاحان طبیعت دوست. در میان دره های جزیره تعداد ۱۱ دره با توجه به عوامل زیرین شناسائی و امتیازبندی شده اند (جدول شماره ۵) تا در آنها مکانات لازم جهت استفاده بهینه در امر کمپینگ، کوهنوردی ایجاد گردد.*

* لازم به توضیح است که جزیره بیش از ۲۲ دره زیبا و دیدنی دارد. تنها آن تعداد از دره ها که دارای چشمه های دائم بوده و وسیل خیزنبوده اند امتیازبندی شده اند.

جدول شماره ۴. تعیین اولویت مراکز تفرجگاهی ولجن درمانی آتی جزیره اسلامی (پیشنهادی)

ملاحظات	اولویت	عوامل موثر در اولویت						موقعیت جغرافیائی ساحل
		شماره عوامل فرعی			شماره عوامل اصلی			
این تفرجگاه علاوه برداشتن شرایط اصلی و فرعی به ایستگاه آبی سازمان محیط زیست، قلعه هلاگو، دره، گورچین نزدیک خواهد بود.	اول	۱	۲	۳	۱	۲	۳	حداصل بین روستای کمیچی و سفیدکنبد (تفرجگاه) جنوب غربی جزیره
این مرکز لجن درمانی نسبت به مورد دوم خود مناسبتترین مکان است و در مجاورت تفرجگاه و کمپینگ بک اوغملی قرار میگیرد.	اول	۱	۲	۳	۱	۲	۳	حداصل روستای سرای و کمیچی (تفرجگاه مرکز لجن درمانی) جنوب شرقی جزیره
تفرجگاه پیشنهادی از اسکله موجود، ایستگاه تحقیقاتی آبی نسبتاً "دور است ولی به مرکز لجن درمانی بسیار نزدیک خواهد بود. تقرب کمپینگ قنبر باغی به این محل به امتیازات مکانی آن می افزاید.	دوم	۱	۲	۳	۱	۲	۳	حداصل روستای سرای و کمیچی (تفرجگاه) جنوب شرقی جزیره
امتیاز این محل لجن درمانی نسبت به دیگری عدم تراکم تاسیسات تفرجگاهی و غیره در بخش شمالی جزیره است	دوم	۱	-	۳	۱	-	۳	حداصل دور روستای قپچاق و تیمورلو (تفرجگاه مرکز لجن درمانی) شمال جزیره
مرکز تفرجگاهی مزبور در صورت احداث جاده آسفالت و بهسازی اسکله قدیمی محلی مناسب و خلوتی نسبت به مراکز متشابه خود خواهد بود.	سوم	۱	۲	۳	۱	-	۳	حداصل روستای بوراچال و تاسیسات جهاد سازندگی (تفرجگاه) شمال غرب جزیره

- ۱- وجود آب شیرین (چشمه دائم)
- ۲- قابل دسترسی بودن یا امکان ایجاد دسترسی مناسب
- ۳- داشتن چشم اندازهای بدیع کوهستانی و پوشش گیاهی
- ۴- سیل خیز نبودن مکان و وجود محل مناسب برای استقرار تجهیزات و تأسیسات
- ۵- داشتن طبیعت دست نخورده (فارغ از دست اندازهای جوامع انسانی جزیره)

در اولویت اول چهار دره بک اوغلی ، قنبرباغی ، بیرباغی و چپقلی (نقشه شماره ۵) مطلوبترین شرایط را نسبت به دیگر دره‌ها در خود دارند. هفت دره دیگر نیز با داشتن آب شیرین دائم و تعدادی از موارد مذکور در اولویت بعدی قرار می‌گیرند که با توجه به توان محیطی آنها جهت استفاده هر چه بیشتر علاقمندان می‌توانند آماده سازی شوند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۵- تعیین اولویت مکانی دره‌ها (مراکز کمپینگ پیشنهادی جزیره اسلامی)

ملاحظات	نوع اولویت	شماره عوامل موثر در اولویت					نام و موقعیت جغرافیائی دره
		۱	۲	۳	۴	۵	
	اول	۱	۲	۳	۴	۵	بک اوغلی، جنوب شرقی جزیره
	اول	۲	۲	۳	۴	۵	قنبرباغی، جنوب شرقی جزیره
	اول	۱	۲	۳	۴	۵	بیرباغی، غرب میانی جزیره
	اول	۱	۲	۳	۴	۵	چپقلو، غرب میانی جزیره
فاقد پوشش گیاهی، اغل گوسفند ایجاد شده است	دوم	۱	۲	۳	۴	۵	چار- جنوب شرقی جزیره
چشم انداز ضعیف و کمی دارای درخت، امکان استقرار تجهیزات ضعیف	دوم	۱	۲	-	۴	۵	گورچین - جنوب غربی جزیره
درختکاری متراکم، محدودیت در استقرار تجهیزات	دوم	۱	۲	۳	۴	۵	تراش خانه - غرب جزیره
فاقد پوشش گیاهی - نسبتاً " دست خورده	دوم	۱	۲	۳	۴	-	قزل قیه- غرب میانی جزیره
فاقد پوشش گیاهی	دوم	۱	۲	-	۴	-	شیربیگلو- غرب میانی جزیره
وجود درخت بصورت پراکنده، دسترسی ضعیف	دوم	۱	۲	-	۴	-	آق گل (شاخه شمالی) غرب جزیره
فاقد پوشش گیاهی ، باده‌ترسی ضعیف	دوم	۱	۲	-	۴	-	آق گل (شاخه جنوبی) غرب جزیره

فهرست منابع :

- ۱- رجائی ، مسعود . پژوهشی در مورفوتکتونیک و مورفوکلیماتیک جزیره اسلامی (شاهی) . رساله کارشناسی ارشد . دانشکده علوم انسانی - اجتماعی دانشگاه تبریز . سال ۱۳۶۹ .
- ۲- صحرائی ، احد . طرح تفرجگاهی جزیره اسلامی . گزارش اداره کـلـ حفاظت محیط زیست استان آذربایجان شرقی ۱۳۶۸ .
- ۳- مطالعه مقدماتی جزیره اسلامی بمنظور پارک طبیعی . اداره کـلـ حفاظت محیط زیست استان آذربایجان شرقی ۱۳۷۱ .
- ۴- کمیته امور آب جهاد سازندگی آذربایجان شرقی - گزارش هواشناسی شرق دریاچه ارومیه ۱۳۶۸ .
- ۵- آمارگیری اجتماعی - اقتصادی روستاهای آذربایجان شرقی سال ۱۳۶۰ ، جهاد سازندگی استان آذربایجان شرقی .
- ۶- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ . سازمان برنامه و بودجه استان آذربایجان شرقی .
- ۷- مهاجرت و شهرنشینی در ایران . وزارت برنامه و بودجه . دفتر جمعیت و نیروی انسانی (تهران) .
- ۸- ودیعی ، کاظم . مقدمه بر روستاشناسی ایران . انتشارات دهخدا (تهران) سال ۱۳۵۲ .
- ۹- یخکش ، علی . مقدمه‌های برپارکهای ملی و منطقه‌ای در ایران ، انتشارات دانشگاه تهران .
- ۱۰- فولادوند ، صیدنور . بررسی ویژگیهای طبیعی دریاچه ارومیه (رساله کارشناسی) . گروه جغرافیا دانشگاه تبریز سال ۱۳۷۰ .

طرح پارک طبیعت جزیره اسلامی

وضع موجود و پیشنهادی

- موجود ۱
- ساحل شنی
- پاتلاقی (آهن)
- سخت‌ساز
- روستا
- قرنطینه حیات وحش
- نوز
- راه آسفالت
- راه رجه ۲ روستایی
- راه رجه ۱ روستایی
- راه رجه ۳ روستایی
- پیش‌بانی
- مركز تفریح‌گاہی با ظرفیت ۱۱۱۱
- مركز لجن دریا
- ایستگاه بخت‌تانی
- ملاژ کیمیا (الیت ۱۱۰)
- سایت جنگل‌کاری

۵

